

John Berger toont in 'Ways of Seeing' dat *wat* we zien, beïnvloed wordt door *waar* en *wanneer* we iets zien. *A Way of Seeing* vormt een onderzoek naar de blik van de toeschouwer. Deze blikken, gericht vanuit verschillende omstandigheden, vormen samen een verzameling van *ways of seeing* en geven *een* beeld van de manier waarop kunst wordt gezien.

4 september 2020, het TheaterFestival

A Way of Seeing: *ALL.*, Lisa Verbelen / *BOG.* & Het Zuidelijk Toneel

Het is 19:50. Veertig minuten voor aanvang. Bij de ingang van het Kaaitheater hangen twee verlichte zinnen: *'All we have is words. All we have is worlds.'* Pijlen op de vloer leiden naar de foyer van het theater, die voor het festival en vermoedelijk vanwege de corona situatie naar buiten is verplaatst. Het is bewolkt, maar warm genoeg om buiten te kunnen zitten. Het ruikt er naar bier en vis. Mensen zitten in groepjes aan houten tafels, 'bubbels'. De meesten zijn met twee gekomen. Sommigen eten een 'festivalhap' (onder andere koolvisfilet). Een vrouw aait het been van de man tegenover haar. Er wordt voornamelijk Vlaams gesproken.

Aan tafel 75 zit een man. Hij is net als ik alleen en lijkt net klaar met eten. Ik weet niet wie hij is. Hij heeft een gele rugzak en ziet er vriendelijk en benaderbaar uit. Ik loop naar hem toe en vraag of ik bij hem mag komen zitten. Pas later realiseer ik me dat ik daarmee wellicht in zijn bubbel ben gestapt. Zijn naam is Oscar. Oscar Van Rompay. Hij is acteur. Ik vraag me af of ik hem niet had kunnen (moeten) kennen. Vanwege een radio-opname moest hij vandaag sowieso al in Brussel zijn. Het is dus enigszins toevallig dat het juist deze voorstelling is die hij bezoekt. Op de website van het TheaterFestival heeft hij over *ALL.* gelezen, maar verder kent hij het gezelschap alleen nog van naam. Niet eerder zag hij van *BOG.* een voorstelling. Hij denkt wel dat hij het mooi zal vinden. Oscar oogt ontspannen, opgewekt, maar zelf zegt hij wat verward, gestrest en gehaast te zijn. Hij zegt ernaar te verlangen straks, middels de voorstelling of middels de ruimte die het theater is en biedt, op één plek te kunnen zijn, opgesloten.

Het is 20:22. Om ons heen staan bezoekers op en ook wij begeven ons naar het theater. Oscar kent de zaal goed, als kind kwam hij er al af en toe naar voorstellingen kijken en ook

zelf heeft hij er een paar keer op het podium gestaan. Nu nemen we plaats aan de andere kant. We kijken naar één vrouw, die (nog) niet naar ons kijkt. Oscar, naast mij, denkt een andere bezoeker te herkennen, maar het blijkt een vergissing. Door het mondkapje lijken we net iets meer op elkaar dan anders.

Het wordt donker.

- We zien ALL. -

Het is 21:41. We zitten aan een andere tafel dan waar ons gesprek begon. We kijken naar die lege tafel zonder ons. De feestverlichting die erboven hangt, brandt. Misschien was dat eerder ook al zo, maar de lampjes vallen nu pas op. Het is donker geworden, en kouder. Ik kijk naar Oscar tegenover me. Hij lijkt iets rustiger te zijn dan eerder op de avond. 'Lichter', zegt hij zelf. Ook merkt hij op dat ons gesprek nu anders is, 'omdat we samen zijn gaan kijken.' Hij vertelt me dat hij tijdens de voorstelling aan Lisa had gedacht, aan de ruimte waar zij haar glitterpak had aangetrokken en het straks weer uit zou doen (was het nu ook weer links of rechts van het podium?), aan hoe ze zich had voorbereid om te gaan spelen. 'Het is altijd mooi om te zien hoe iemand begint.' Even later denkt Oscar haar opnieuw te zien tussen de napratende bezoekers, maar ze is het niet. Naast het podium blijken we moeilijker te herkennen.

6 september 2020, het TheaterFestival

A Way of Seeing: *Het dier, het dier en het beestje*, Theater Artemis & Het Zuidelijk Toneel

Het is zondag. Het is middag, elf voor drie om preciezer te zijn. Ik sta in een rij voor de zaal van het Kaaitheater. Voor mij staat Nikolaj Spada (wiens leeftijd ik niet weet), samen met Marie-Lou (7), Babette (5) en hun oma (wiens naam en leeftijd ik niet weet). Eergisteren bood een collega van Nikolaj plotseling vier kaartjes voor de voorstelling aan. De collega heeft zelf ook kinderen, maar die waren net wat te oud voor de voorstelling en hadden niet zo'n zin. De kinderen van Nikolaj zijn dan weer wat jong (de voorstelling is 8+), maar voor de oudste zal het zeker wel gaan en de jongste kan meekijken met haar grote zus, vertelt hij. Marie-Lou en Babette hebben nog een zusje, maar zij is echt te jong en is dus thuisgebleven. Ze weten nog niet zoveel over de voorstelling of het gezelschap. Nikolaj leest sowieso niet graag vooraf over wat hij gaat zien, ook van een film bekijkt hij nooit de trailer. Hij weet eigenlijk alleen dat het iets met dieren te maken heeft.

Ik vraag wat ze vandaag gedaan hebben voor ze hier naartoe kwamen, of ze al veel ondernomen hebben of dat het een rustige zondag was. Hij haalt zijn wenkbrauwen op (één van de gezichtsuitdrukkingen die nog goed te signaleren is bij het dragen van een mondmasker), 'zijn zondagen ooit rustig?' Met drie jonge kinderen zijn ze vaak in een 'thuiscocon', zegt hij. Niettemin reden ze vandaag vanuit Antwerpen speciaal naar Brussel. Meteen ook één van de redenen waarom de oudste zus ernaar uitkijkt: 'De voorstelling is in Brussel'.

We zijn bij de ingang. De overgenomen tickets worden op de telefoon van Nikolaj gescand. Vier kaartjes, vier keer een geluid van het scanapparaat ter bevestiging. In de zaal blijkt het

nieuwe plaatsnemen vandaag voor velen moeilijker. Het is gek om als kind zo ver van je ouders te zitten of het is gek om als ouder zo ver van je kinderen te zitten, telkens met één stoel ertussen. Babette kruipt na een paar minuten op schoot bij haar vader. Sommige kinderen(/ouders) houden de handen van hun ouders(/kinderen) vast over de lege stoelen heen. Nikolaj maakt nog een foto van zijn dochters.

Dan wordt het donker.

- We zien *Het dier, het dier en het beestje* -

Het is 16:37. We staan vlakbij de ingang van het gebouw, waar we iets meer dan anderhalf uur geleden gelijktijdig binnenkwamen. Ik kijk naar Marie-Lou en Babette. Ze lijken vooral te willen bewegen nu en rennen van buiten naar binnen naar buiten. Nikolaj is in een andere stemming. Hij voelt zich ietwat melancholisch en aangesproken door de voorstelling, onverwacht misschien meer nog dan zijn dochters. Ik zie hem naar ze kijken terwijl we praten. Zij willen rennen, zij willen verder, en hij wil bij ze zijn. Ik begrijp het. Rustige zondagen bestaan niet. We nemen afscheid. Marie-Lou en Babette zwaaien naar 'de mevrouw'. De mevrouw zwaait terug.

8 september 2020, het TheaterFestival

A Way of Seeing: *Dagboek van een leeg bed*, Mokhallad Rasem / Toneelhuis

Nog een klein uur. Dan zal Mokhallad Rasem de voorstelling beginnen. Ik zit in het café van het Kaaitheater. Hij ook. Het is er rustig. De enkele gesprekken die plaatsvinden, worden op gedempte toon gevoerd en ook de muziek staat zacht. Mokhallad heeft zo te zien net gegeten samen met zijn crew. Aan een tafeltje rechts van mij eet een man alleen. Hij was er al toen ik binnenkwam en we hebben elkaar kort gegroet. Het is een wat oudere man, hij draagt een colbertjasje en heeft iets gewichtigs. Later zal hij me vertellen dat hij een normale, niet te drukke dag heeft gehad. Nu weet ik dat nog niet.

Het is 20 minuten voor aanvang en het wordt drukker in het café. Alle geluiden lijken te versterken, ook dat van het bestek dat wordt neergelegd en het gelach. Alsof er plotseling toestemming is gegeven tot het produceren van een hoger decibel. De man is opgestaan en dichterbij de ingang van de zaal gaan zitten. Ik volg hem en vraag of hij ook naar de voorstelling gaat kijken. Het is een overbodige vraag. Hij vertelt me dat hij de draad probeert op te pakken, weer vaker naar het theater wil gaan. Hij vertelt me dat zijn dochter Kathleen Treier is, directeur van het TheaterFestival. Dat hij had gehoopt samen met haar te gaan kijken vanavond en ook om die reden een voorstelling in het Kaaitheater had uitgekozen. De kans leek hem het grootst dat ze hier zou moeten zijn. Helaas werd Kathleen vanavond in de KVS verwacht. Hij denkt wel dat ze het leuk vond dat hij deze voorstelling heeft uitgekozen. Het is 'niet voor iedereen' of niet het meest gemakkelijke stuk, legt hij uit. Vandaar ook dat hij zich vooral nieuwsgierig voelt. Naar de voorstelling, en naar de anderen die het met hem komen zien. Wie komt hier (ook) op af?

Hij vraagt of ik de maker ook al had gezien in het café daarstraks. Hij vertelt dat Mokhallad heel vriendelijk hallo had gezegd en dat dat tegenwoordig niet meer zo vanzelfsprekend is, mensen die elkaar (vriendelijk) groeten. We kijken naar de andere bezoekers die langzaam een rij lijken te vormen voor de ingang. Ook wij staan op om aan te sluiten. Hij knikt naar me, 'geniet ervan'.

In de zaal kijk ik naar de man. Hij kijkt naar de anderen om hem heen.

Het wordt donker.

- We zien *Dagboek van een leeg bed* -

Het is een uur later. We vinden elkaar op dezelfde plek waar we stonden vóór het zien van *Dagboek van een leeg bed*. We zijn allebei een beetje stil. Ook in de foyer is het opnieuw zo rustig als in het uur voor de voorstelling. Ik probeer te zien of er aan hem iets is veranderd. 'Mooi ook dat Arabisch hè', zegt hij. Ik vind dat hij een mooie stem heeft. 'En de relatie met de moeder die zo belangrijk was.' Ik denk aan zijn dochter. Had ik zijn naam al gevraagd? Nee, hij had me alleen die van zijn dochter verteld. 'Michel.' We praten nog een beetje. Dan nemen we afscheid. Hij heeft nog een autorit naar Oostende voor de boeg. Buiten is het donker en 'zacht'. Mokhallad zit op een muurtje voor de ingang, voor de uitgang. Ik stel me voor hoe Michel hem een paar minuten geleden kruiste en hoe ze elkaar vriendelijk groetten.

10 september 2020, het TheaterFestival

A Way of Seeing: Jezebel, Cherish Menzo / Frascati Producties

Het wordt krap. Mijn trein heeft vertraging en ik ga later aankomen dan gepland. Te laat, om er zoals bij mijn afgelopen theaterbezoeken in het kader van *A Way of Seeing* ruim op voorhand te kunnen zijn. Als ik vanaf het station (op hoog tempo) naar het theater wandel, denk ik aan de gesprekken die ik vandaag gevoerd heb. Ze gingen over mijn eigen werk, dat zich doorgaans niet in het theater afspeelt, alhoewel het zich soms wel 'voorstelling' laat noemen.

Als ik aankom bij BRONKS gaan de eerste bezoekers al naar binnen. Het is nog warm buiten. Er staat een groep mensen voor de ingang. Het heeft iets feestelijks. De meesten lijken (extra) aandacht te hebben besteed aan hun voorkomen vanavond. Velen dragen iets van kleur.

Ik ben te laat om nog een van mijn mede-bezoekers te kunnen observeren en te vergezellen, of misschien is mijn hoofd nog wat vol om goed te kunnen luisteren. Ik besluit vandaag alleen te kijken. Hoe voel ik mij? Wat weet ik al? Ik heb een beetje honger en ben met mijn gedachten nog ergens anders. Ik heb niet zo'n zin om collega's tegen te komen en bewust wacht ik een eindje van de groep vandaan om naar binnen te mogen. Ik heb speciaal verzocht over het bezoek aan *Jezebel* te mogen schrijven, omdat ik het graag wil zien. Het was uitverkocht. Meer mensen willen het graag zien. Ik heb een interview met Cherish gelezen en ook een recensie over de voorstelling, maar dat is al even geleden. Ik weet dat het een solo is.

Het is iets na achten. Achter een ander redactielid aan, loop ik als laatst de zaal binnen. Bij de ingang tuurt een medewerker met me naar een lege plaats. Die zijn er genoeg, maar we zoeken er één zonder publiek aan weerskanten. Rechts bovenin blijken er nog een paar plekken vrij en onverwacht tref ik daar ook twee vrienden. Het wordt toch nog een gezamenlijk theaterbezoek. Door de speakers klinkt een opgenomen stem die ons in het Engels welkom heet en informatie geeft over de coronarichtlijnen.

Dan wordt het donker.

- Ik zie *Jezebel* -

Ze had een mooie manier van buigen. Ongehaast, alsof ze de tijd wilde nemen terug te kijken.

Zoals ik als laatste bezoeker naar binnen ging, zo sta ik ook als één van de laatsten weer buiten. Veel anderen zijn al vertrokken, maar ik zie nog een paar vrienden en collega's staan. Het is niet erg meer. Onze gedachten zijn bij hetzelfde. Mezelf kom ik tegen in de spiegel op de toiletten. Mijn ogen zien er wat klein uit boven het zwarte mondmasker. Ik ben moe, maar tegelijkertijd voel ik me energiek. In mijn hoofd herhaalt zich een melodie uit de voorstelling. Het lichaam heeft zin om te bewegen.

11 september 2020, het TheaterFestival

**A Way of Seeing: *Screws*, Alexander Vantournhout / Not Standing
en: Act, Kris Verdonck / A Two Dogs Company & Het Zuidelijk Toneel**

Het is vrijdagavond, kwart voor zeven. Het is een zonnige dag. Op een strandstoel in de zomerbar van het festival zit een vrouw. Ze draagt sandalen en een zomerjurk. Op haar schoot ligt een boek. Ze is iets aan het typen op haar telefoon. Ik wacht tot ze klaar is. Ze kijkt op. 'Wat wilde je vragen?'

Rie, zo heet ze, vertelt me dat ze zich erg verheugt weer naar het theater te mogen vanavond. Ze houdt van de verrassing. Ze heeft zelfs geen idee waar ze naar gaat kijken. Een vriendin heeft haar uitgenodigd, dat gebeurt wel vaker. Rie zit hier al sinds half zes, 'gewoon te chillen'. 'De voorstelling begint pas om half negen', lacht ze. Dit is het moment waarop ik me realiseer dat we allebei een andere voorstelling bezoeken. Ik was van plan naar *Screws* te gaan, om zeven uur. Zij zal naar *ACT* kijken. Ik twijfel even of ik nu niet iemand anders moet zoeken, maar besluit dat niet te doen. Ik vraag haar me later, na afloop van de voorstellingen, opnieuw te ontmoeten. In de tussentijd zullen we iets anders zien. Het is moeilijk een tijd af te spreken, aangezien ze ook niet weet hoelang de voorstelling duurt. Ze houdt van de verrassing. De hele dag liep voor Rie al anders dan verwacht. 'Het was een dag van onvoorspelbaarheden', lacht ze. Zo begeleidde ze vandaag - op afstand - een vriendin van haar dochter, die slechtziend is (de vriendin), bij een coronatest. En kwam ze vanavond vroeger dan verwacht bij het theater terecht. Ze vindt het allesbehalve erg. 'Ik zie wel', lacht ze opnieuw. Ik laat haar achter in de strandstoel en begeef me naar KANAL.

- Ik zie *Screws* -

Ik wacht op Rie in het café, binnen. De zon is ondergegaan tijdens *Screws*, wat in de loods van KANAL een prachtig licht opleverde. De strandstoelen buiten zijn nu leeg. `

- Zij ziet *ACT* -

Om 21:38 stromen er bezoekers het café binnen: de voorstelling is afgelopen. De obers haasten zich terug naar de bar. Van het ene op het andere moment is het druk in de foyer. Het is interessant hoe anders de sfeer in deze groep bezoekers lijkt te zijn. Dit publiek lijkt 'zwaarder'. Ik zie Rie lopen. Ik zie haar naar haar vriendin gebaren dat ze nog even naar buiten moet, naar de plek waar we elkaar eerder op de avond spraken. Ze heeft een vest aangetrokken over haar zomerjurk. Ik loop haar tegemoet.

Het was toch anders dan verwacht, vertelt Rie, zelfs zonder verwachtingen. Ik kijk naar haar. Ze heeft een open gezicht, misschien is het een open blik. 'Een mens heeft de neiging binnen te blijven in deze tijden', zegt ze. Ze is blij dat zij vanavond uit haar kot gekomen is, al was het minder ontspannend dan ze had gedacht. 'Laten we het zo zeggen, er zijn na de voorstelling meer vragen dan voorheen.' Ze lacht nog steeds.

11 december 2020, Winternights

A Way of Seeing: *Gathering Ground*, Salomé Mooij / SoAP Maastricht

Het is tien over acht, in de avond. Ik zit in een auto. De motor draait nog, maar de auto staat stil op de parkeerplaats van de Ainsy in Maastricht. Dit is een voormalige cementfabriek, waar inmiddels een theaterzaal, verschillende (creatieve) ondernemingen en ateliers in gevestigd zijn. Vanavond is het er verlaten. Ik wacht op Joost Horward en Branko Popovic. We hebben hier om half negen afgesproken, een half uur voor aanvang van *Gathering Ground*. Zo heet het werk in ontwikkeling van Salomé Mooij, dat vanavond als onderdeel van het Winternights festival getoond wordt.

Precies om 20:30 rijdt er een andere auto het terrein op. Ik zie twee mannen uitstappen. Het is een jaar geleden dat ik ze voor het laatst gezien heb. Ze zien eruit zoals ik ze me herinner. Voor eerdere teksten die ik in het kader van *A Way of Seeing* schreef, ontmoette ik de bezoekers van de voorstellingen ongepland, spontaan. Het waren mensen die in de foyer zaten te wachten of in de rij stonden voor de kassa. Dit festival is anders. De omstandigheden zijn anders. Samenkomen op een vrijdagavond is geen vanzelfsprekendheid. Het bezoeken van een voorstelling is niet vanzelfsprekend. We zijn bij één van de twee live - en dat wil zeggen 'offline' - performances van dit festival. De rest van het programma vindt online plaats (ook live, maar een ander soort). Om die reden nodigde ik voor dit bezoek vooraf zelf een toeschouwer uit: Joost. Joost was mijn docent op de Toneelacademie in Maastricht. Ik wist dat hij hier woont. Ik nodigde hem uit voor de voorstelling en vroeg of ik dan vervolgens met hem mee mocht, kijken. Hierop vroeg Joost zijn partner mee, Branko. Die lachend zegt; 'It's not like I had other plans.'

We staan in de hal van de Ainsl. Het is even wennen. Er is geen foyer waar we kunnen plaatsnemen, er zijn (nog) geen andere bezoekers. We staan met z'n drieën in de hal, onder tl-verlichting. Het is er warmer dan buiten, maar niet warm. We houden onze jassen aan. Er klinkt een lichte echo als we spreken. Toch is het fijn elkaar te horen. Het is lang geleden. We hebben elkaar dingen te vertellen. We praten over de huizen waarin we wonen, de ruimte waarin we leven. We kijken naar elkaar. Proberen tussen het praten door de ander in ons op te nemen, te zien hoe het gaat, te ontdekken of we toch veranderd zijn. Het is Joost die mij moet herinneren aan de reden dat we hier vanavond zijn. We gaan werk zien. Ik wil iets onderzoeken.

Ik vraag ze naar hun voorkennis van *Gathering Ground* en van de maker, Salomé. Ze blijken haar foto te hebben gezien op de website. Geen foto van de voorstelling, maar een portret. Zo is het voor hen eerder alsof ze naar 'iemand' toegaan dan naar een voorstelling, vertellen ze me. Ze hebben noch haar, noch haar werk eerder gezien. Wel kennen ze Winternights als festival. Ze hebben vorige edities bezocht en weten dat er niet-af werk getoond wordt. Joost kan niet precies zeggen waarom, maar verwacht dat het 'experimenteel' zal zijn, abstract. Ook realiseert hij zich in het moment dat we spreken dat er waarschijnlijk een feedback moment zal zijn achteraf. Ze hebben daar misschien niet zoveel zin in.

Branko merkt op dat het ook best zou kunnen dat het muziek is. Ik vraag hem waardoor hij die verwachting heeft. Het komt door haar naam. 'Salomé, dat past bij een muzikante.' Dan komt ze aangelopen, Salomé. Ik zie aan Joost en Branko dat ze haar herkennen. Het gezicht van de website, live. Er zijn inmiddels nog een paar andere mensen met ons in de hal. We vormen een kleine groep. Één iemand van ons spreekt Engels.

Salomé vraagt ons haar buitenom te volgen naar de verdieping waar de try-out plaatsvindt. 'We gaan niet met de lift, want met die Corona is dat lastig', aldus Salomé. Ieder van ons

draagt een mondkapje en we lopen achter elkaar aan een paar ijzeren trappen op. Voor mij voelt het enigszins alsof we op een geheime missie zijn samen.

We nemen plaats op de inklapbare stoelen die we zelf dragen naar de voorstellingsruimte. Joost en Branko mogen, als huishouden, naast elkaar zitten. Ik zit net als de rest op afstand, van de rest.

Het wordt stil.

- We zien een try-out van *Gathering Ground* -

Het is tien over tien. Branko, Joost en ik staan weer in dezelfde hal, met z'n drieën. Het tl-licht brandt nog. Buiten is het net zo donker als eerder op de avond en binnen is het even koud. Joost en Branko voelen zich nog gelijkaardig als daarstraks, vertellen ze. Ontspannen. We vinden het toevallig dat we het eerder op deze plek, op deze avond, hadden over onze leefruimtes en dat ook de performance zich verhield tot de mogelijke ruimte die een mens nodig heeft.

Na een tijdje vraagt Joost zich hardop af of het gesprek dat gevoerd moest worden, wel gevoerd is. Uit die opmerking ontstaat een conversatie die gaat over de context van onze ervaring vanavond. Grappig, omdat dit stuk tekst een deel van die context probeert te beschrijven. We praten over kijkhoudingen en over een gevoel van dienstbaarheid bij het bezoeken van een try-out. Het valt me op dat ik het moment bekijk vanuit de positie van Salomé, vanuit de maker en dat zij meer vanuit het perspectief van de bezoeker spreken. Joost vraagt zich af of het eigenlijk mogelijk is zo snel nadat je iets gezien hebt, er al over te praten. Wat doen we daar precies samen? Maar ook, of misschien meer nog, in welke

hoedanigheid *zijn* we daar? Dit zijn ingewikkelde vragen, die lange en zoekende formuleringen van mogelijke antwoorden vragen. Het wordt later. Het wordt laat. Salomé en Marie (Groothof, haar medespeler) passeren ons met stukken decor. Het gebouw gaat sluiten. Zij gaan het gebouw sluiten. Samen lopen we naar buiten. Ik denk aan de vraag die Joost zichzelf, en ons, stelde. Of het gesprek gevoerd is dat gevoerd moest worden. Ik denk dat hij zich afvroeg of wij, als publiek, aan het werkproces van Salomé hebben kunnen bijdragen. Of zij, bij het verder ontwikkelen van haar werk, iets zal hebben aan de gedachten die gedeeld zijn achteraf. Ik denk ook dat hij zich afvroeg of er door 'wij die erbij waren' *vrij* gesproken is.

Het is bijna nacht. We staan op de parkeerplaats. De weg waaraan de Ainsy ligt, voert naar België. Er is geen enkele auto meer voorbijgekomen. Er is hier niemand, maar wij zijn er nog. Proberen te begrijpen. Vrij te spreken. Luisteren.

Ik realiseer me dat dit, voor ons, wellicht het gesprek is dat gevoerd moest worden vanavond. Ik vind het een prachtig inzicht.

10 februari 2021, Beyond the Black Box

A Way of Seeing: *Triptiek van voetspectieven*, Johannes Bellinkx / SoAP

Maastricht

Het is bijna acht uur. Het sneeuwt buiten, het is glad. Nick Steur, die ik vandaag volg in het kijken naar *Triptiek van voetspectieven* komt ietwat gehaast binnen. Zelf heb ik zojuist gekookt via een videoworkshop met Sien Vanmaele, voorafgaand aan de opening van Beyond the Black Box. Nick haalt zijn falafel uit de aluminiumfolie. Zo ziet het bezoeken van de opening van een online festival eruit. Het had een opzettelijke keus kunnen zijn van dit festival dat zich focust op hybride kunstpraktijken; de mogelijkheden van het digitale kijken onderzoeken. Toch is het geen vrijwillige keuze. Voor Nick is het dat gelukkig wel. Hij heeft er zin in.

Het is lastig in de online wereld, zomaar iemand treffen. Ik koos dus zelf voor een toeschouwer, meest dichtbij, mijn vriend en huisgenoot. Nick vertelt dat hij een beetje moe is van een lange werkdag, maar zich verder goed voelt. We drinken warme chocomel. De laptop staat als een tv-scherm klaar op tafel. Het beeld nog zwart. Als één van de andere SoAP-makers is Nick bekend met Johannes Bellinkx, als maker, als mens. Op de website van de Brakke Grond heeft hij een PR-beeld gezien, een still uit de film denkt hij. Dat het een film is, weet hij dus ook. Hij verwacht dat er geen taal gebruikt zal worden. Hij hoopt vooral niet afgeleid te zullen raken, vanwege het kijken op de laptop. Het is een kijken dat voor hem minder dwingend is dan in een theater, of bioscoopzaal. Nick hoopt dat hij 'erin kan blijven'. Verder is hij nog niet zoveel met dit moment bezig geweest, heeft hij geen idee hoelang het zal duren en ook niet hoeveel tijd de maker aan het werk besteed heeft (wat hij zich wel afvraagt). Nick kent de projecten van Johannes als grootschalig en dat maakt hem nu extra nieuwsgierig. Dit zou een eerste uitprobeersel kunnen zijn.

We gaan samen kijken via zijn scherm. Nick vindt het gezellig. Het is ook noodzakelijk, aangezien het beeldscherm van mijn laptop sinds ongeveer een week kapot is.

Het is half negen. We zitten stil naast elkaar. Het scherm is nog altijd zwart. Na een paar minuten verschijnt er: 'Nog even geduld. De stream begint zo'. Nick gaat in een ander tabblad naar de webpagina van de online expositie. Het werk van Johannes is ook hier te zien. Toch wachten we om het dadelijk 'live' te kunnen bekijken. Nick haalt een extra trui.

Het is 20:38.

- We zien de opening van *Beyond the Black Box* en *Triptiek van voetperspectieven* -

'Ik voel me scherper', merkt Nick op, nog voor ik iets gezegd heb. 'Mentaal wakkerder'. We zitten nog altijd naast elkaar, onze ruggen tegen de muur. De chocomel is op. De livestream gepauzeerd. 'Ik zou wel willen dat ik nu met Johannes kon kletsen.' Ik kijk rond in onze woonkamer en beeld me er Johannes in, die even geleden ook in onze huiskamer verscheen. Alleen via het scherm en zonder ons te kunnen zien of horen.

Nick vond het mooi hoe Johannes in het nagesprek beschreef dat de situatie waarin we verkeren ergens niet zo anders is. Dat 'je verhouden tot wat er gebeurt, adaptief zijn' eigenlijk is wat je als kunstenaar altijd al aan het doen bent. Het valt me op dat Nick sneller praat dan vóór het kijken. Hij zegt zin te hebben ook iets te gaan maken nu. 'Geen heel project, maar gewoon iets uitproberen'.

11-12 februari 2021, Beyond the Black Box

A Way of Seeing: *Lourdes*, Paulien Oltheten / SoAP Maastricht

Het is even na achten. Odin heeft me al gebeld. Ik schep mijn soepkom vol en (video)bel hem dan terug. Odin ligt op een bank, een paars kussen in zijn rug, witte draadloze oortjes. Hij zwaait naar me. Odin Heyligen heb ik een paar dagen geleden uitgenodigd om samen naar *Lourdes* te gaan. Odin is een vriend. Hij woont in Amsterdam en ik logeer vaak bij hem, wanneer ik ook in Amsterdam ben. Bij aankomst doen we een spel. Ik wijs de dingen aan in huis die verplaatst zijn, die er eerder nog niet waren of nu missen. Er zijn een paar objecten die in de tijd dat ik hem ken, zijn gebleven, op dezelfde plek. Één daarvan is een lijstje in het halletje van het appartement met daarin een foto: Twee jonge vrouwen zitten op een bankje op een plein, laten hun hoofden rusten in hun handen op hun knieën. Het is een beeld van Paulien Oltheten. Pas tijdens mijn laatste bezoek aan Odin/Amsterdam, wanneer ik ook op atelierbezoek ga bij Paulien, kom ik daarachter.

‘Het was een zware dag’, zegt Odin. Ik zie dat hij in het logeerkamertje zit. Hij is daar naartoe gegaan, zodat hij zijn vriendin Rosa niet stoort en misschien ook omdat die kamer inmiddels een beetje bij mij hoort. Ik vraag in hoeverre hij op de hoogte is van *Lourdes*, het *Lourdes* van Paulien Oltheten. Hij vertelt dat hij zojuist op de website van het festival een omschrijving heeft gelezen en verbaasd is dat ze (Paulien Oltheten) ook live performances maakt. Het is ongeveer acht jaar geleden dat hij haar beeld uit de krant heeft geknipt en in de tussentijd is hij haar uit het oog verloren. ‘Ik heb een stuk gemist.’ Acht jaar geleden bezocht hij wel eens haar website, was hij eigenlijk wel een beetje fan. Vanavond is hij vooral benieuwd, waar ze nu mee bezig is. Odin vindt het leuk dat we hebben afgesproken, ook omdat het ervoor zorgt dat hij echt even iets anders gaat doen, niet meer met zijn hoofd bij het werk kan zijn.

Het is inmiddels half negen geweest, de aanvangstijd van de performance. Elk op één scherm kijken Odin en ik naar de livestream van *Beyond the Black Box*. Elk op een ander scherm zien we elkaar. Het verbaast me hoe 'gezamenlijk' het voelt, alsof we echt samen een voorstelling bezoeken, naast elkaar hebben plaatsgenomen.

Er gaat iets niet zoals gepland. De performance van Paulien begint niet. De tekst op het scherm gaat van 'Nog even geduld, de performance start zo' naar 'Er is wat vertraging'. Even later wordt ook in de livechat aangegeven dat er technische problemen zijn. Odin typt er: 'Succes!' We kijken naar het videowerk van Johannes Bellinkx, dat ik gisteren ook zag. Ik kijk naar Odin, die dat zelfs op deze afstand lijkt te kunnen voelen, want hij kijkt van zijn computerscherm op naar het telefoonscherm met mijn gezicht. Het volgende programmaonderdeel gaat inmiddels van start. Dan word ik gebeld. Nog een communicatiekanaal. Het is nu duidelijk dat *Lourdes* vanavond niet meer kan spelen. De performance wordt verplaatst naar morgen, zes uur. Ondertussen heeft Odin me een link naar 'fijne sloffen' doorgestuurd. Ik hoop dat ik hem morgen alsnog kan volgen naar *Lourdes*. Zijn gezicht betreft een beetje terwijl hij erover nadenkt. Misschien is hij dan nog aan het werk, hij zal het nog laten weten. Tot zover dus deel één, dat wellicht hierbij blijft.

- We zien *Lourdes* niet -

Er is een deel twee. Odin laat namelijk om 17:50 weten dat hij graag nog meekijkt. Het is 12 februari nu. Odin had een veel betere dag vandaag, voelt zich rustiger dan gisteren. Opnieuw zit hij in de logeerkamer op zolder, die ook werkkamer is en waar hij zojuist nog zat te werken. Het is bijna zes uur. Odin vraagt zich hardop af of hij nog een kopje thee zal maken. En kort daarna of het vanavond wél zal werken.

Het is 18:01. 'Er gebeurt iets', zegt Odin.

Het werk wordt ingeleid door de festival programmeurs. Er wordt ons veel plezier gewenst. Dan schakelt het beeld door naar Paulien Oltheten, in een andere ruimte van de Brakke Grond.

- We zien Lourdes -

Het is bijna 19 uur. Ik word vandaag om 19 uur zelf verwacht in een ander, live gedeelte van het festival. Odin stuurt me een appje. Hij schrijft dat hij zich wel blij voelt. Dat hij een biertje drinkt met Rosa, die terwijl hij op zolder naar de performance keek, Pad Thai voor hen gekookt heeft. Hij schrijft dat ze zo een spel gaan spelen.

Ik denk aan het lijstje in de hal van het appartement, maar dat is voor een ander spel, later.

12 februari 2021, Beyond the Black Box

A Way of Seeing: *HALL12 - Encounter Activism*, TAAT / SoAP Maastricht

Het is 12 uur 's middags. Over één uur gaat Anneke Tonen een wandeling maken, in stilte, met een ander. Die wandeling, die ook *HALL12 - Encounter Activism* is, vindt plaats in het Rembrandtpark in Amsterdam. Zelf ben ik niet in Amsterdam en aangezien reizen momenteel wordt afgeraden, volg ik deze bezoeker tot aan het werk, niet verder.

Anneke Tonen is directeur van SoAP, maar heeft nog niet eerder over de inhoud van dit werk gesproken met TAAT, het collectief van Breg Horemans en Gert-Jan Stam, verbonden aan SoAP Maastricht. Misschien is *HALL12* ook niet zozeer een werk dat zich laat bespreken, aangezien het zo op de (zwijgende) ervaring gericht is. Anneke vraagt zich hardop af of de makers het zelf al eens gedaan zouden hebben, de wandeling. 'Dat zal toch wel?'

Van tevoren heeft ze een mail gekregen van TAAT met een aantal mogelijke tijdsloten. Ze kreeg een mail terug met een ander tijdslot dan door haar gekozen. Vervolgens kreeg ze een brief en een ballon toegestuurd en later opnieuw een mail met daarin Google Maps coördinaten. Die laatste heeft ze voor de zekerheid opgezocht op haar telefoon, ondanks dat ze de weg in en naar het Rembrandtpark kent. De ander, degene met wie ze deze wandeling zal delen, is haar nog onbekend. In elk geval in zoverre dat ze nu niet weet wie het is. Ze denkt er wel over na wie het zou kunnen zijn.

Buiten vriest het. Terwijl we bellen, zit Anneke op haar verwarming. Er liggen warme kleren klaar. Ze heeft thee in een thermoskan gedaan en ook twee boterhammen met kaas ingepakt. De (blauwe) ballon zit al in haar jaszak. In december heeft ze in Maastricht een eerdere bezoeker van *HALL12* gesproken, die haar toen vertelde 'dat het zoeken is', in het begin. Dat

verwacht zij nu ook. Toch heeft ze zelf al wat kunnen oefenen met spreken in stilte, onder andere via *Building Conversation*. Ze is benieuwd waar hun lichamen zullen geraken, in het lopen in stilte.

Haar volgende tijdslot, een andere performance, is om vier uur, binnenshuis. Dan moet ze in elk geval terug zijn, maar ze gaat ervan uit dat de wandeling niet langer dan een uur zal duren. Ze weet niet precies waarom. Het lijkt een goede tijd voor de ontmoeting. We spreken af dat ze mij zal bellen achteraf. Het is 12:22 als we ophangen en zij haar warme kleren aan gaat doen om te vertrekken. Het is een mooie, heldere dag, zegt ze. 'Een goede dag voor een wandeling.'

- Anneke gaat naar *HALL12 - Encounter Activism* -

Ik zit binnen. Vanuit mijn atelier zie ik sneeuw op de daken liggen. Ik denk terug aan mijn eigen ontmoeting met én tijdens het werk, een tijd geleden in Brussel. Het was een eerdere versie, ballonnen waren er nog niet, sneeuw ook niet. Ik stel me Anneke voor met haar blauwe ballon in het park in de sneeuw.

Het wordt 14 uur. En dan later. Het is 14:40 als mijn telefoon gaat. Ik heb alleen haar stem en zij heeft haar stem weer terug. Het valt me op dat ik kan horen dat ze buiten is (geweest). De kou zit in haar stem, maar ze klinkt ook enthousiaster, hoger in energie. 'Ik had veel zin om te praten,' zegt ze. Terwijl we bellen, is ze onderweg terug, naar huis. De wandeling duurde inderdaad ongeveer een uur, maar ze hadden nog even nagepraat. Er was thee en rum. Ik hoor nu ook dat er spanning uit haar stem is. Ik vraag haar wat ze gaat doen als ze thuiskomt. Ze denkt na. Het is stil. Dan zegt ze dat ze nog even niets gaat doen. Gewoon even zitten, misschien nog wat thee. Het moment nog even vasthouden.

9 juli, Over het IJ Festival

A Way of Seeing: *MISSIE OPERATIE EXPEDITIE (M.O.E.)*, Firma Draak / Feikes Huis

Het is ongeveer zes uur. Ik sta naast een blauwe, wapperende vlag met het Over het IJ-logo, voor een vaalrode, gesloten garagepoort. Daarachter speelt vanavond Firma Draak. Vanmiddag opende artistiek directeur Simone Hogendijk het festival. In haar openingswoord liet ze weten nog haast niet te kunnen geloven dat het festival plaatsvindt. Het is een zonnige dag. Er hangt een specifieke geur. Waarschijnlijk hoort deze geur bij de NDSM-werf, misschien bij het water, maar voor mij kenmerkt de geur vooral een periode: die van dit festival. Ik kijk om me heen. Even verderop zit een man in zijn eentje op een muurtje, het ziet eruit alsof hij wacht. Ik loop op hem af en vraag of hij misschien ook naar de voorstelling gaat. De man weet niet waar ik het over heb, hij wacht op een vriend. Ze gaan uiteten in het naastgelegen restaurant. De vriend arriveert en ik blijf alleen achter. Bij iedere volgende persoon, maak ik de afweging: restaurant- of theaterbezoeker? Van sommigen weet ik het zeker, dat ze het niet zijn - theaterbezoeker. Één voorbijganger wijst naar mijn notitieboek en vraagt: 'Gedichten of aantekeningen?' Het is inmiddels twintig over zes, de tafels van het restaurant zijn vrijwel allemaal volzet. Ik vraag me af waar de bezoekers van *M.O.E.* blijven. Dan kijk ik op mijn ticket. 19:30. Zij zijn niet laat, ik ben zeer vroeg.

Het is 19:07. Een nieuwe poging. Onder de vlag staan inmiddels twee Over het IJ-medewerkers, (goed) te herkennen aan hun blauwe T-shirts met het rode logo. Een jonge vrouw komt aangelopen, in versnelde pas. - We zouden even oud kunnen zijn. - Zodra ze de vlag ziet, zoekt ze een plekje op een stoeprand in de zon, tegenover de garagepoort. Ze ziet er zomers uit. Ik vraag of ik naast haar mag gaan zitten. Ze vertelt dat ze komt voor Nick (Bos, één van de makers van het collectief Firma Draak), als supporter, dat hij de vriend is van haar nicht. Haar eigen vriend is er niet bij vanavond,

omdat zijn oma plotseling op sterven ligt. Zelf is ze ook 'niet helemaal hier'. Ze weet al dat ze straks na de voorstelling snel door moet. Dan gaat ze op haar racefiets naar het ziekenhuis in Haarlem, om daar een steun te kunnen zijn voor haar schoonfamilie.

We zijn nog steeds de enige bezoekers, Lotte en ik. Lotte zegt dat ze altijd vroeg is. Ze haat het om te laat komen en vond zelf eigenlijk dat ze al wat laat was. Van de voorstelling weet Lotte alleen nog dat het 'over klimaatverandering' gaat. Dat houdt haar ook veel bezig, het liefst gaat ze overal heen met de fiets. In het theater geraakt ze niet vaak, ze weet nooit zo goed waarnaartoe. Liever gaat ze, zoals nu, op uitnodiging van Nick. Één misschien twee keer eerder heeft ze een voorstelling van Firma Draak gezien. Ze heeft een beeld in haar hoofd van 'poppen'.

Het is 19:22. Een vrijwilliger van Over het IJ (donkerblauw T-shirt, ook een logo) vraagt ons om onze 'gezondheidscheck'. Lotte heeft de hare al gedaan, maar kan hem niet meer terugvinden in haar telefoon. Ze staat op om opnieuw de QR-code te scannen op het bord naast de blauwe vlag. Aan de ingang tonen we onze groene telefoonschermen met de opgestoken duim. De stoelen staan opgesteld in groepjes van twee. Het voelt al vanzelfsprekend, toch vraag ik Lotte opnieuw of ik naast haar mag gaan zitten. De grens tussen afstand en nabijheid is geen vanzelfsprekende, meer. 'Natuurlijk', zegt ze.

Het wordt donker.

- We zien *Missie Operatie Expeditie (M.O.E.)* -

Het is half negen. Het licht is anders. De zon lager aan de hemel. Ik loop naast Lotte over de werf naar haar fiets. We slenteren. Ze voelt zich 'beter', zegt ze. Hoe beter? vraag ik.

'Lichter. Ook door het lachen misschien.'

We staan in de fietsenstalling voor de ingang van het festivalhart, naast een blauwe racefiets. Ik wil haar niet langer ophouden. Zij zegt dat die vijf minuten nu ook niet meer uitmaken, 'het is zoals het is.'

Als ik haar de hoek om zie gaan, op haar blauwe racefiets, weet ik zeker dat ze op tijd zal komen. Zelfs als het te laat is.

10 juli 2021, Over het IJ Festival

A Way of Seeing: *THE SHEEPTOWN PROJECT*, Alexandra Broeder

Het is tien over zes. Het regent een beetje. Op een inklapbaar bankje, voor het Beautiful Distress House op de NDSM-werf zit een vrouw in regenpak. Als ik haar vraag of ik haar vanavond mag vergezellen naar *THE SHEEPTOWN PROJECT*, vraagt ze mij: 'Je maakt geen foto's hè?'

Haar naam is Lieke en ze blijkt oud communicatiemedewerker van Over het IJ. Toch is dat niet de reden van haar komst vanavond. Ze is er speciaal voor het werk van Alexandra Broeder. Zodra ze in een programma die naam tegenkomt, weet ze al dat het goed zit, dat zij goed zit. Ze vindt het leuk dat je in dit werk 'iets ondergaat'. Op haar telefoon laat ze me een filmpje zien van een andere installatie van Broeder die ze kort geleden bezocht bij *Frascati*. 'Het zijn nooit standaard-voorstellingen,' zegt ze.

Vóór Lieke naar de werf vertrok, is ze nog een uurtje gaan liggen, thuis. Vannacht was ze bij een vriendin blijven slapen, die vanavond ook weer komt. Ze zijn vaker samen naar het werk van Alexandra Broeder geweest. Eerder vond ze het wel eens intimiderend of spannend, maar nerveus is Lieke niet.

Het is vijf minuten voor aanvang. Petra voegt zich bij ons. Ze kijkt verbaasd om zich heen. Er is veel veranderd op de werf sinds de laatste keer dat ze hier was en het is zo levendig, 'overal lopen mensen'. De vriendinnen vertellen me dat de voorstelling niet lang duurt, ongeveer een uur. Verder hebben ze er nog niets over gelezen. Ze laten zich liever verrassen.

Een medewerker van Over het IJ, een wat oudere vrouw, vraagt om onze entreebewijzen. Ik heb een geprint ticket en ze kijkt me verrast aan. 'Wat fijn, een papieren kaartje'. Van alle andere bezoekers controleert ze de smartphones.

We mogen per vier naar binnen. De twee vriendinnen worden ingedeeld bij een koppel en ik kijk van buiten toe hoe Lieke haar regenjas in een blauwe bak legt.

We gaan een wit gordijn door.

- We zien, we ondergaan *THE SHEEPTOWN PROJECT* -

Ongeveer een uur later. Het is opgeklaard. - Of lijkt het licht alleen maar fel na het sfeerlicht van zojuist? - Lieke en Petra wachten me op bij het bankje waar ik Lieke eerder op de avond trof. Ze zijn wat stil, lijken nog niet helemaal 'terug' te zijn. 'Het was een andere wereld,' zegt Lieke. Petra merkt op dat de kinderen, die daarnet nog acteurs waren, nu verderop zitten te stoepkrijten. Alsof het gewone kinderen zijn. Ze vindt het jammer dat ze niet heeft kunnen applaudisseren. Ze overweegt de kinderen te vragen hoe ze bij het project betrokken zijn geraakt. Lieke twijfelt, misschien laat ze het liever een mysterie.

Inmiddels is Alexandra Broeder ook naar buiten gekomen. Petra zegt tegen Lieke dat ze denkt 'dat dat Alexandra is'. Ze had haar in de voorstelling af en toe naar één van de kinderen zien knikken. Op dat moment zwaait Alexandra in onze richting, ze zwaait naar mij. Ik zwaai terug. Petra zou wel willen vragen wat haar drijft, in het maken van dit werk, in het scheppen van die andere wereld. Lieke twijfelt.

Ik loop in de richting van de maker. De vriendinnen gaan de andere kant op, nog een drankje drinken, met z'n tweeën. Ze zwaaien. Sommige dingen mogen een mysterie blijven.

11 juli 2021, Over het IJ Festival

A Way of Seeing: *FOREST*, Emke Idema

Het is zondagmiddag. Vanavond speelt Italië tegen Engeland en speelt Engeland tegen Italië in de finale van het EK-voetbal. Ik loop langs het hek van de Tolhuistuin. Hier wordt vanmiddag een heel ander spel gespeeld. Door de spijlen heen zie ik *FOREST* opgebouwd staan. Bij de ingang van de tuin zitten al drie *spelers* te wachten. Het zijn twee vrouwen, naast elkaar op hetzelfde bankje en één man, even verderop op een boomstam. Misschien komt het door de afstand tussen hen in of door hun (verschillende?) voorkomens, in elk geval heb ik de indruk dat ze niet één gezelschap zijn. Het lijkt alsof ze elkaar hier toevallig treffen, aan de zijlijn van het speelveld. Als ik de man aanspreek om te vragen of ik vanmiddag met hem mee mag kijken, wordt duidelijk dat ze wel met z'n drieën gekomen zijn. 'Maar aan Lars heb je een goede hoor,' zegt één van de vrouwen.

Ik neem plaats naast Lars op de boomstam. Hij draait zich naar me toe. Hij zit opvallend rechtop en heeft een open blik. Zijn handen liggen in elkaar gevouwen in zijn schoot. Lars vertelt dat ze eens in de zoveel tijd samen een voorstelling bezoeken. Dat het van alles kan zijn, ook ballet of een lezing. Vandaag is het *FOREST*. Zo'n anderhalve week geleden zijn de kaartjes besteld. De maker, Emke Idema kent hij alleen nog van naam. De tekst op de website klonk intrigerend, ook wel wat complex. Het sprak hem aan dat het kleinschalig is, voor zo'n 8 tot 10 bezoekers. Ook vindt hij het leuk dat het een actieve voorstelling is, waarin je zelf iets moet doen. Tot nu toe was zijn dag een ware zondag, zonder veel te doen. Hij kijkt ernaar uit het spel te spelen. Hij hoopt alleen dat het niet te complex wordt, of té participatief, dat je bijvoorbeeld rollenspellen moet doen. Maar als het zo is, dan is het zo.

Lars heeft een rustige, gearticuleerde manier van praten. Hij meent zich te herinneren dat *FOREST* best lang duurt, dat leek hem ook wel pittig. Maar als het zo is, dan zal de maker daar wel over nagedacht hebben. Ik sta ondertussen op om nog even naar het toilet te gaan, best lang zou te lang kunnen zijn. Ik hoor Lars tegen zijn vriendinnen zeggen dat hij zelf lang had nagedacht over wat hij aan zou doen vandaag, omdat het op een buitenlocatie plaatsvindt. Naast hem op de boomstam ligt een extra, blauw geruite blouse. Het is warm in de Tolhuistuin, zelfs in de beschutting van de bomen.

We komen aan op de speel/spel locatie.

- We spelen *FOREST* -

Het is 16:17. Het spel is gespeeld. Lars schat dat het ongeveer half vijf is. We wandelen door de tuin terug naar de ingang. De blauwe blouse heeft hij inmiddels aangetrokken, het is een beetje afgekoeld. Één van zijn vriendinnen achter ons merkt lachend op dat hij best boswachter zou kunnen zijn zo. Ik kijk naar Lars terwijl hij over zijn ervaringen met *FOREST* vertelt. In tegenstelling tot de open blik van daarstraks, lijkt hij nu wat in zichzelf gekeerd. Zijn handen maken gebaren terwijl hij de woorden zoekt. Hij is 'vol', besluit hij uiteindelijk glimlachend. Misschien zelfs een beetje moe. Het was toch wel wat complex, maar de maker had er goed over nagedacht.

Ik vergeet te vragen of Lars nog naar dat andere spel, dat van vanavond gaat kijken. En voor welk team hij dan zou zijn. Voor Italië, tegen Engeland of voor Engeland, tegen Italië, of voor geen van de twee, of alleen tegen de één. Ik ben blij dat *FOREST met* elkaar gespeeld werd.

7 augustus 2021, Festival Boulevard

A Way of Seeing: *Born to Protest*, Joseph Toonga

Het is drie uur. Een half uur voor aanvang van *Born to Protest*. Het is zonnig in het Zuiderpark, waar zich dit jaar het festivalterrein bevindt. Voor de 'Tickets & Info' balie staan een medewerker en vrijwilliger van Boulevard. Ik sta daar ook. We wachten op het publiek van *Born to Protest*. De voorstelling speelt op een nog onbekende locatie in Den Bosch. We zullen er samen naartoe fietsen. De voorstelling is uitverkocht, maar ook een kwartier later is het nog rustig rond de balie. Ik spreek een jong koppel aan dat ik voor mogelijk publiek houd, maar in het Engels leggen ze uit dat zij voor Info bij de balie zijn en nog geen Tickets voor het festival hebben.

Vier minuten voor aanvangstijd komen twee vrouwen aangelopen. Ze tonen hun kaartjes aan de vrijwilliger en ik volg ze in de richting van de fietsenstalling. Als ik vraag of ik vanmiddag met hen mee mag kijken, antwoordt één van de twee dat ze ieder jaar tijdens het festival wordt aangesproken om ergens aan mee te werken. 'Kennelijk straal ik iets uit.' Haar naam is Jeannette en ze is vriend van Boulevard, wat betekent dat ze het ticket voor de voorstelling al een week voor die officieel in de verkoop ging, had kunnen bestellen. Al jaren komt ze naar het festival, ook al woont ze zelf niet in Den Bosch. Haar vriendin, Frouke, woont hier wel, maar het is Jeannette die het bezoek voor hen organiseerde.

Het is half vier. Voor de ingang van het terrein zie ik een groep mensen naast hun fietsen staan. Daar zijn ze. Hier waren ze. Wij sluiten aan. Ik heb een OV-fiets, Jeannette heeft een vouwfiets en Frouke een 'normale'. Terwijl we opstappen, vertellen de vriendinnen dat dit ook de reden is dat ze voor deze voorstelling hadden gekozen, vanwege het fietsen naar de nog onbekende plek. Ze lachen. 'Erg hè?'

Het eerste stuk fietspad is nog breed genoeg voor ons drieën. Jeannette legt uit dat ze zich bewust niet teveel heeft ingelezen. Ze vindt het leuk aan het festival dat je nooit goed weet waar je terecht gaat komen. Dat het dans is, weten ze wel en ook de titel kennen ze. 'Born to Protest.' Ze zijn zelf van de protestgeneratie, vertellen ze. Jeannette is benieuwd hoe een protest in dansvorm eruit zal zien.

Het fietspad vernauwt. Ik ga achter de twee vriendinnen fietsen. Na een tijdje fietsen zij door rood om bij de groep te kunnen blijven en blijf ik achter.

Wanneer ik aankom op locatie, maakt Frouke net haar fiets vast aan die van Jeannette. Ze vertelt lachend dat ze hier net vandaan kwamen. Ze woont om de hoek.

Het is bijna vier uur. Op een betegeld plein in een woonwijk van Den Bosch staan krukjes opgesteld in een halve cirkel. Het is er stil. De vriendinnen schuiven hun krukjes dicht bij elkaar. Vincent Wijlhuizen, medewerker van Boulevard, neemt het woord voor een korte inleiding met Joseph Toonga. De choreograaf is van oorsprong Kameroens en groeide op in Oost-Londen. Niemand reageert wanneer gevraagd wordt of het Engels een probleem vormt. Toonga zegt: 'I invite the audience to experience what is happening *now*, with an open mind'. Ik kijk naar Frouke en Jeannette naast me. Zij kijken met samengeknepen ogen naar de choreograaf, aandachtig. Ik twijfel niet aan hun open mind(s).

De muziek wordt gestart.

- We zien *Born to Protest* -

Het is kwart voor vijf. Tijdens het nagesprek (dat in het Nederlands gevoerd werd) zei Jeannette dat ze de neiging heeft om naar de dansers toe te gaan nu, ze vragen te stellen. Ik bedacht me dat dat is wat ik ga doen zo, haar een vraag stellen.

Zij stelt voor dat we eerst onze fietsen halen en dan schuilen onder het dak van het Stedelijk Gymnasium, dat aan het plein ligt. Het is gaan regenen, precies toen de voorstelling ten einde liep. Frouke knikt naar me, 'Zie je, Jeannette is altijd aan het organiseren.'

Als we weer (droog) naast onze fietsen staan, vertellen ze me dat het goed met ze is. Dat ze vooral opnieuw beseffen hoe goed ze het *hebben*. Het regent hard nu. Frouke merkt op dat ze het wel zwaar vond. Vindt. Ze bezocht de voorstelling ter ontspanning, op een vrije zaterdagmiddag, maar doen ontspannen heeft het werk haar niet. Ik vraag wat ze zullen doen, zodra het weer droog genoeg is om door - of terug - te fietsen. Ze weten het nog niet precies. Ze hebben zin in een kop thee. Vanavond gaan ze nog uiteten, voor Jeannette weer vertrekt, met de vouwfiets in haar auto. Maar dat is later pas. Nu is ze nog hier. Nu zijn zij

nog hier. We kijken naar het lege plein, waar zojuist nog gedanst werd. Experiencing what is happening now. With an open mind.

8 augustus 2021, Expeditie Cement x Festival Boulevard

A Way of Seeing: *A MA ZON EN*, Marijn Graven

Het is 19.15. Over een kwartier vertrekken we naar parkeergarage St.Jan. Ik sta naast Jeroen en Ria bij het startpunt van de voorstelling in de Casinotuin. Ria is hier vanavond op uitnodiging van Jeroen. Ze hebben elkaar ooit leren kennen via een wederzijdse vriend en gaan wel vaker samen naar voorstellingen, of op vakantie. Jeroen heeft de kaartjes voor *A MA ZON EN* alweer een aantal weken geleden besteld. Voor vier voorstellingen in totaal had hij tickets gereserveerd. Twee dansvoorstellingen en twee keer theater. *A MA ZON EN* behoort tot het laatste genre en hij raakte geïntrigeerd door het klassieke thema in de beschrijving op de website. Toch gaat hij er al vanuit dat het in elk geval niet zal zijn wat hij ervan verwacht. 'De beschrijvingen bij de voorstellingen op Boulevard zijn altijd heel cryptisch,' legt hij uit. 'Ik spring er maar in'. Ik moet hem niet verkeerd begrijpen, die verrassing vindt hij net zo leuk. Ook de locatie van de voorstelling was een reden voor zijn keuze. Jeroen en Ria zijn beiden nog nooit in de parkeergarage geweest, ze hebben er normaliter niets te zoeken. Wel hebben ze van horen zeggen dat het een prachtige garage is. Ze ogen opvallend opgewekt. Het is ondertussen gaan regenen en we moeten nog een klein stuk in openlucht wandelen naar de ingang. Ria pakt haar paraplu. Jeroen draagt een spijkerjasje. Hij haalt zijn schouders op. 'Ach, het zijn maar buien.'

Om half acht vraagt een medewerker van het festival de aandacht. Ze legt uit hoe ons bezoek aan de voorstelling eruit zal zien. Ze verzoekt ons rekening te houden met de anderhalve meter afstand, wanneer je niet in elkaars bubbel zit. Ik zie Ria een stapje in de richting van Jeroen zetten. Ik doe een stap achteruit. We worden gevraagd op de zwart getapete kruisjes op de vloer te gaan staan. Ze laat ons ook weten dat de performer van *A*

MA ZON EN negatief getest is op Corona en we dus geen angst hoeven te hebben als hij dichtbij zou komen. Ze vraagt of er nog vragen zijn. 'Nee hoor,' zegt Jeroen.

Het weer heeft iets onheilspellends vanavond. Het waait hard, de lucht is donker. Ria en Jeroen hebben de dag allebei binnen doorgebracht. Jeroen heeft heerlijk in zijn huis gerommeld en Ria is al naar een film geweest. Ze merkt op dat het weer wellicht past bij de voorstelling.

We gaan de parkeergarage binnen.

- We zien *A MA ZON EN* -

Het is 20:41. We zijn weer bovengronds. Het duurt even voor ik me georiënteerd heb, voor ik weet waar ik ben. We zijn via een andere ingang naar buiten gekomen. Ria en Jeroen wijzen me de plek waar we elkaar eerder op de avond troffen. 'Het was inderdaad onheilspellend,' zegt Ria. Het is duidelijk dat ze allebei de behoefte voelen om te delen, te analyseren wat ze zojuist gezien hebben. Ze zijn benieuwd of ze hetzelfde zagen en ook benieuwd wat ik in de beelden gelezen heb. Ze willen nog niet naar huis. 'Nu naar huis gaan, zou te kaal zijn,' zegt Jeroen. Hij kijkt op zijn horloge. Ze waren het gevoel van tijd kwijtgeraakt daarbeneden. Iemand had hen van tevoren verteld dat het drie kwartier zou duren, maar bovengronds verraadde de ondergaande zon dat het later is.

Ik vraag of zijn verwachting - dat het anders zou zijn dan verwacht - was uitgekomen. 'Ja, hoor!' zegt Jeroen. 'Het was echt een Boulevard voorstelling.' Ik vertel ze niet dat *A MA ZON EN* in feite onderdeel is van Expeditie Cement, waarbinnen voorstellingen van Festival Cement getoond worden op Festival Boulevard. Het doet er niet toe. Voor we afscheid

nemen, wil Ria nog iets zeggen. Ze zoekt naar woorden. 'Hoe zeg je dat nou?' Ze wil zeggen dat het haar iets geeft, iets extra's, iets dat ze in het normale leven niet tegenkomt. 'Dit vergeet je niet gauw,' besluit ze. Ik kijk de twee vrienden na terwijl ze richting het centrum lopen, voor een borrel in de kroeg.
In het normale leven.

12 augustus 2021, Festival Boulevard

**A Way of Seeing: *REGENBOOG*, Benjamin Verdonck / Lucas Van Haesbroeck /
Toneelhuis**

Het is 19:12. Ik sta voor Podium Azijnfabriek, althans daar waar mijn navigatie app me naar toe leidde. Op de deur hangt een wit papier met de woorden: 'Let op!' Het Podium blijkt verhuisd te zijn naar een nieuw adres. Voor de ingang van het nieuwe adres staan al veel fietsen geparkeerd. De foyer is leeg. Er zit alleen een vrijwilliger van Boulevard op één van de roze fluwelen banken. Achter de bar spoelt een jonge vrouw glazen om.

Om half acht klinkt er applaus vanuit de zaal. Het is het publiek dat applaudisseert na afloop van de eerste *REGENBOOG* van de avond. Drie keer zal Benjamin Verdonck zijn werk (be)spelen. De vrijwilligster staat op, trekt haar rode Boulevard shirt recht en doet een mondkapje op. Ik wacht nog op mijn medebezoekers.

Even na half acht stapt er een man binnen. Hij is alleen en heeft een rugzak om. Het is het soort rugzak dat je draagt op (korte) expedities. De vrijwilliger loopt op hem af en vraagt of hij het goed heeft kunnen vinden. Kennelijk waren er op een eerdere avond groepen bezoekers die aan het verkeerde, het oude adres stonden. Deze bezoeker was op de hoogte van de verhuizing. Hij bestelt een biertje aan de bar. Ik wacht mijn moment af, probeer hem iets van tijd te geven om aan te komen.

Zijn naam is Wouter en hij voelt zich ontspannen vanavond. Zo komt hij ook over. Hij draagt een zomer blouse, zijn huid is zongebruind. Terwijl hij vertelt dat hij theaterprogrammeur is van de Verkadefabriek in Den Bosch, vraag ik me af of hij recent op vakantie zou zijn geweest. Vandaag heeft Wouter al vier voorstellingen bezocht en na *REGENBOOG* zal hij er

vanavond nog een zien, in eigen huis (de Verkadefabriek). Het is niet uitzonderlijk voor hem zoveel werk op één dag te bekijken, op sommige festivaldagen zijn het wel negen voorstellingen. Hij vertelt me dat hij vooraf een programma samenstelt, de tickets print en daarna bewust probeert zich zo min mogelijk voor te bereiden. Zijn voorbereiding bestaat uit het onvoorbereid kunnen zijn. Zo leest hij geen pr-teksten en zoekt hij geen informatie op over de makers. Het is belangrijk voor hem om te zien of de voorstelling zelf kan vertellen wat ze vertellen wil. Ik vraag of hij een vermoeden heeft wat ons vanavond verteld gaat worden en moet hem even helpen herinneren welke voorstelling het ook alweer is.

REGENBOOG wordt de eerste jeugdvoorstelling van Benjamin Verdonck die hij bezoekt. Hij volgt de maker al langer, maar contact heeft hij gewoonlijk meer met de boeker van Benjamin. Wouter hoopt dat het een geslaagde jeugdvoorstelling zal zijn. Hij legt uit dat het met een hoog abstractieniveau twee kanten op kan bij het jonge publiek. Hij hoopt dat er kinderen in de zaal zullen zitten. We kijken om ons heen. Aan de bar zitten twee mannen een biertje te drinken. Verder is het nog altijd rustig. 'Ik vermoed niet dat er nog kinderen komen,' zegt Wouter. 'Vanwege het tijdstip.'

Het is 19:42 en de foyer stroomt vol met bezoekers die uit de zaal komen. Ik zie geen kinderen.

Voor Wouter is dit het leukste deel van zijn werk, het bezoeken van de voorstellingen. Als een kind in een snoepwinkel die overal even van mag proeven, vertelt hij. Het kijken is er niet alleen om een voorstelling eventueel te kunnen programmeren in zijn eigen theater, maar ook om makers en hun ontwikkeling te volgen, een referentiekader op te bouwen. Hij heeft een gecontroleerde manier van vertellen. Zijn woorden komen vanzelf, hij hoeft ze niet te zoeken. Ik bedenk dat hij mogelijk gewend is aan het geven van interviews. Mij heeft hij nog geen vraag gesteld. Ik vind het niet erg.

Het is 19:50 als we naar binnen mogen. Er zijn nog twee andere bezoekers gearriveerd. Benjamin Verdonck draagt een trui met glitters die ik hem eerder heb zien dragen tijdens een voorstelling.

Het wordt donker.

- We zien REGENBOOG -

We zitten nog in de zaal. Verdonck laat ons zien hoe hij zijn 'kijkkast' bespeelt. Hij vertelt dat het als een nieuwe taal is, een schriftuur die hij naar eigen zeggen nog niet perfect beheerst.

Het is 20:32. Wouter en ik zijn een tafeltje opgeschoven. De twee mannen zitten nog altijd aan de bar met een biertje. Ze dragen allebei groen, dat valt me ineens op. Er is ook een nieuwe groep bezoekers aangekomen, voor de laatste *REGENBOOG* van de avond. Wouter moet over een half uur weer in de Verkadefabriek zijn. Wij hebben nog een kwartier om na te praten. Ik zoek naar de woorden. Wouter heeft ze. Hij zegt dat dit werk iets is om even op te kauwen, om de smaak eruit te kunnen halen. Dat dat soms na een kwartier gebeurt, of op de fiets naar een volgende voorstelling, en soms pas een dag later.

Dan ineens stelt hij mij een vraag. Waarom ik dit project doe. Ik antwoord dat ik het interessant vind om de blik van een ander te volgen, en waar vanuit die blik gericht wordt. Hij begrijpt me. Als programmeur probeert hij zelf vaak via 'zijn' toeschouwers te kijken. Ik vertel hem dat het me opvalt dat de bezoekers van Festival Boulevard tot nu toe allemaal bewust vrij onvoorbereid kwamen. Hij legt me uit dat een festivalbezoek vaak een 'gevonden bezoek' is, in tegenstelling tot het gerichte kijken in een schouwburg bijvoorbeeld. Ik denk

aan mijn eigen, vergezellende bezoeken in het kader van *A Way of Seeing*. Ik vind het idee van de 'gevonden bezoeker' wel mooi.

Als we afscheid nemen, wenst hij me succes met schrijven. Hij verzoekt me een lief stuk te maken. Als programmeur is hij zich bewust van zijn positie en daar gaat hij zorgvuldig mee om. Zijn woorden zijn gekozen.

Dit is het einde van deze tekst, wat betekent dat ik de mijne heb gevonden.

13 augustus 2021, Festival Boulevard

A Way of Seeing: *ELISABETH GETS HER WAY*, Jan Martens / GRIP

Het is ongeveer acht uur. Een vrijwilliger van het festival vraagt: 'Komt u voor Elisabeth?'

Ik sta in een lange gang van de Brabanthallen in Den Bosch. Aan de muur hangen posters van The Sound of Music, van K3 en Frans Bauer. Er zitten al wat bezoekers, in groepjes te wachten. Velen lijken in gesprekken verwickeld. Twee vriendinnen, of zussen, zoeken een plekje aan het uiteinde van de gang. In de hoek van één van de banken zit een man met zijn ogen gesloten. Ik kijk rond, op zoek naar een toeschouwer om vandaag te volgen. Zal ik dan de man en vrouw vragen die tegelijkertijd met me binnenkwamen? Ze staan aan een hoge tafel en bladeren in een programmaboekje van het festival. Ik besluit nog even te wachten. Niet veel later loopt er een man voorbij, alleen. Het is een vrij kleine man, ik vermoed ongeveer twee keer zo oud als ik. Hij draagt een vaalroze pet. Als ik hem aanspreek, kijkt hij me opgetogen aan. Alsof hij erop wachtte aangesproken te worden.

Hij vertelt dat hij net terug is gekomen van een onprettige vakantie in Tegelen. Hij heeft een prettige stem. Zijn partner is al naar huis, naar Amsterdam, maar Hans is blij dat hij nog hier is. Hier zijn weer gewone mensen, gastvrij. In Tegelen was het net geweest alsof de mensen een geheim voor hem hadden. Hij was zich gaan afvragen of het aan hem lag, of hij soms iets vreemds uitstraalde. Bijna was hij met zijn partner mee gegaan, maar de voorstellingen van Jan Martens ziet hij graag. Hij had de trailer bekeken op de website van Boulevard en vond het meteen al leuk, zoals hij Jan met zijn armen zag bewegen. Hij praat over de choreograaf alsof ze elkaar goed kennen, liefdevol. Hij vertelt me dat hij Jan vanmiddag nog op het festivalterrein dacht te zien lopen. Hij vindt het zo fijn dat de maker zo gewoon is, op

een goede manier. Hij gaat gewoon zijn gang, maakt gewoon dingen, huppettee, maar als je hem ziet, zou je ook kunnen denken dat hij kippen-hoeder is. Ik vind het grappig dat hij dat zegt. Toevallig weet ik dat Jan Martens thuis een moestuin en naar ik meen, ook kippen heeft.

Hans vertelt dat hij acteur en beweger is. Toen hij mij in de hal zag staan, had hij gedacht dat ik waarschijnlijk een danser was. Van de andere bezoekers vermoedt hij dat ze het werk van de choreograaf ook al kennen.

Het is 20:26. Iedereen begeeft zich naar de ingang. Hans hoopt geraakt te zullen worden, maar dat is eigenlijk altijd zo wanneer je ergens naar gaat kijken. Het gaat over aandacht, vertelt hij. Vanmiddag op een terrasje, had hij bijna om een bezem gevraagd. Het was er gewoon vies. Hij snakt naar schoonheid. Het ontroert hem dat te zeggen.

We lopen een grote hal binnen waar een podium en tribune opgebouwd zijn. 'Theater is als een sluis,' zegt Hans. 'Je gaat erin en aan de andere kant kom je er geïnspireerd uit.'

De stoelen staan per twee opgesteld. Ik wil niet alleen gaan zitten en ik wil Hans niet alleen laten zitten. Ik vraag hem om toestemming. Opnieuw kijkt hij me opgetogen aan.

Het wordt donker. Hans zet zijn pet af.

- We zien *ELISABETH GETS HER WAY* -

Het is precies 21:45. Voor de voorstelling begon, had Hans me al verteld dat het vijf kwartier zou duren. Buiten is het donker geworden, we zien de maan. Hans heeft zin om te rennen, of zelf een dansje te wagen. Samen rennen we een paar passen richting de uitgang van de Brabanthallen. Ik ga mijn OV-fiets halen. Terwijl Hans op me wacht, zie ik hem op-en-

af een drempel stappen. 'Wat een rare plek ook hier hè?', roept hij. Ik kijk achterom naar het enorme complex. In hoofdletters staat er MAIN STAGE op het gebouw. Samen wandelen we naar het station. Hans is veel aan het glimlachen. Hij vertelt dat het echt voelde alsof Jan voor hem, voor ons allemaal, gedanst had. Hij was 'daar' geweest, aanwezig, aandachtig. Hans zegt dat hij zich ook een beetje schaamt. Wat had hij van tevoren nou toch allemaal gezegd? Dat Jan kippen-hoeder zou kunnen zijn? Hij is gewoon een kunstenaar, en een hele goede danser. We lopen in een tunnel onder het station door. Onze schaduwen verdriedubbelen op de betonnen muur. Hans praat met zijn handen, alsof hij liever zou dansen dan praten. Ik kijk hem na als hij richting de roltrappen aan de ingang loopt. Ik stel me voor hoe hij straks thuis verslag zal doen van de voorstelling, met woorden maar vooral met zijn handen, met het lichaam. Ik denk aan Elisabeth Chojnacka, die ik vanavond via Jan Martens een beetje mocht ontmoeten. Er was een citaat van haar, dat als ik het me goed herinner, ongeveer zo ging: 'Je doet het met je hoofd, met je handen, met je hele lichaam. Dat is geweldig.'

14 augustus 2021, Expeditie Cement x Festival Boulevard

A Way of Seeing: *Oxygen Debt*, Werkplaats van de Woestijne

Het is 20:33. De deuren van poppodium Willem Twee zijn nog dicht. Luit Bakker, performer van *Oxygen Debt*, komt zelf opendoen in roze sportkleden. Ik ben wat vroeg, zo'n half uur voor aanvang. Een vrijwilliger van Festival Cement neemt het van haar over. Hij wenkt me (weliswaar lachend) met de woorden: 'Kom, dan neem ik je mee naar een donker hol.' Het donkere hol blijkt de geïmproviseerde kleedkamer te zijn, tussen zwarte gordijnen. Er is er één voor mannen en één voor vrouwen. Ik loop naar binnen om mijn geïmproviseerde sportkleding aan te trekken. Die bestaat uit een geleend sportbroekje voor mannen, een T-shirt dat ik deze week al eens gedragen heb, en sandalen. Als ik terug het halletje in stap, staat daar een tweede bezoeker, die beter voorbereid lijkt. De man draagt degelijke sportschoenen en zelfs zweetbandjes om zijn polsen en voorhoofd. Het heeft direct iets grappigs. De voorstelling is al begonnen.

Het is 20:46. Er komt een groep jonge mensen binnen. Sommigen van hen hebben zich al omgekleed, anderen dragen hun dagelijkse kleren nog. Een jonge man wordt gecompimenteerd om de gele sportbroek die hij draagt. 'I love it,' hoor ik iemand zeggen. Verder draagt de man een wit shirt en sneakers. Terwijl zijn vrienden zich omkleden, voeg ik me bij hem. Hij heet Rick en vertelt me dat de groep hier vanavond is op uitnodiging van een gezamenlijke vriendin. De vriendin heeft meegewerkt aan de voorstelling, al weet hij niet precies op welke manier ze betrokken is. Ze hebben het er nog niet veel over gehad. Rick weet eigenlijk alleen nog dat de voorstelling ook spinning les is. Hij hoopt gewoon een leuke tijd te hebben vanavond.

Ik vraag of hij vaker in het theater komt, maar de vraag lijkt hier niet helemaal op zijn plaats. Ik vraag er achteraan of hij wel eens naar de sportschool gaat. Rick vertelt dat hij absoluut niet sportief is. Hij vermoedt dat hij helemaal buiten adem zal zijn aan het einde. Onder de balie hangt een rode, pulserende lamp. Het is de titel van de voorstelling in neonletters, 'Oxygen Debt'.

Rick vertelt me dat hij sinds vandaag werkloos is en morgen dus genoeg tijd heeft om uit te rusten van alle inspanning van de avond. Het is dubbel. Rick legt uit dat hij bij een vaccinatiecentrum werkte en dat er op sommige locaties nog maar een paar honderd prikken per dag worden gezet. Dat is kennelijk zeer weinig. Op zich een goed teken, maar het werk is hij kwijt. Het was zijn taak de gezondheidsverklaringen te controleren bij de ingang. Allerlei soorten mensen was hij er tegengekomen. Ik probeer me de persoon te herinneren die mijn eigen gezondheidsverklaring toevallig die ochtend nog controleerde. Het was een jonge man geweest in een wit shirt, en het was niet Rick, verder kom ik niet. Mijn linkerarm voelt wat stijf, ik was zelfs wat bezorgd dat ik wellicht niet in staat zou zijn deze voorstelling te, fietsen.

Een vrouw (zwarte sportkleding, professioneel) vertelt ons dat er water en handdoekjes voorzien zijn. Ze vertelt ons ook dat het niet uitmaakt hoe het met onze conditie, met onze gezondheid, gesteld is. Ik kijk naar de andere bezoekers. Naast de groep vrienden, zijn er een paar vrouwen van middelbare leeftijd, een koppel, de man met de zweetbandjes en een medewerker van Boulevard die haar sportkleden vergeten was. Ze draagt 'gewone' schoenen, een panty en een blauw sportshirt dat ze nog snel op de weg hiernaartoe had kunnen kopen. Het heeft iets mooi kwetsbaars, misschien omdat het allemaal zo ongewoon is. Het voelt een beetje als de eerste gymles vroeger, wanneer je je klasgenoten voor het eerst in andere kleren ziet. Onwennig maar nieuwsgierig.

Het is 21:00. We worden één voor één meegenomen door de makers van *Oxygen Debt*. Rick en ik kijken elkaar ietwat nerveus aan. In plaats van plezier, wensen we elkaar succes.

Als ik naar binnen word geleid, zie ik dat Rick al aan het fietsen is.

- We zien, we ondergaan *Oxygen Debt* -

Het is 22:16. Rick oogt verrassend fris en rustig. Ik voel mijn wangen gloeien. 'Jij ziet eruit alsof je het warm hebt.' Rick zou het liefst een koude douche nemen nu en dan gaan liggen. Hij vindt het opmerkelijk dat hij zich zo ontspannen voelt, compleet tegenovergesteld van wat hij verwacht had. Hij heeft ook het gevoel dat we hier twintig minuten geleden nog stonden, zo snel was het gegaan. De andere bezoekers zijn al vertrokken, napraten is toch anders als je nat bent van het zweet. Rick heeft het inmiddels een beetje koud gekregen. Hij legt zijn hand op zijn hart. Het klopt nog steeds erg snel, zegt hij. Het is niet aan hem te zien. Als ik niet beter zou weten, of beter zou kijken, zou ik denken dat hij dezelfde is als voor onze *zuurstofschuld*. Ik vraag hem of hij nu vaker zou willen gaan sporten, maar het blijkt niet de goede vraag. Weer eens naar het theater wil hij wel.